

KICHIK KORXONALARNING RIVOJLANISH STRATEGIYASINI SHAKLLANTIRISH

BOBOYEVA SHOIRA SHONIYOZOVNA

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI BANK – MOLIYA AKADEMIYASI

“Biznesni boshqarish” magistranti

[Tel:-998-756-39-29](tel:998-756-39-29)

Annotatsiya: Mazkur tadqiqot ishimizda kichik biznesni yaxshilash uchun zamonaviy texnologiyalardan foydalanishning bir yo‘la ishlab chiqarish samaradorligini oshirishdir. Natijani oshirish ko‘p jihatdan amalga oshirilishi mumkin. Aqlli tejamkor usullardan biri vaqtni kuzatish dasturidan foydalanishga to‘xtalgan. Demak, bu zamonaviy texnologiyalardan foydalanish qanday qilib kichik biznesni yaxshilashi mumkinligi to‘g‘risida fikr yuritiladi

Kalit so‘zlar: Kichik korxona, strategiya, biznes, samaradorlik, ahamiyat, davlat, kichik biznes, tadbirkorlik, bozor, xususiy, iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy, foyda, xo‘jalik.

Respublikamizda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari yildan-yilga o‘z mavqeyini mustahkamlab bormoqda. Ular mahalliy xom ashyo asosida eksportga yo‘naltirilgan yoki import o‘rnini bosuvchi mahsulotlar ishlab chiqarish, iste’mol bozorini sifatli tovarlar bilan to‘ldirish, aholini ish bilan ta’minlash, shuningdek, jamiyatga soliqlar va boshqa majburiy to‘lovlarni to‘lashda katta foyda keltiradi. Bu haqda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyevning yaqinda tasdiqlangan Farmonida aytilganidek, **“makroiqtisodiy barqarorlikni yanada mustahkamlash va iqtisodiy o‘sishning yuqori sur‘atlarini saqlash, shu jumladan milliy valyuta kursi barqarorligini va ichki**

bozorda narxlar darajasini ta'minlash, bu bizning eng muhim ustuvor vazifamiz"[4] shuningdek, 2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasining "Milliy iqtisodiyotni jadal rivojlantirish va yuqori o'sish sur'atlarini ta'minlash" uchinchi yo'nalishida maqsad sifatida "Mamlakatda investitsiya muhitini yanada yaxshilash va uning jozibadorligini oshirish, kelgusi besh yilda 120 milliard AQSh dollari, jumladan 70 milliard dollar xorijiy investitsiyalarni jalb etish choralari ko'rish" etib belgilanishini alohida e'tirof etish zarur [3], [8]. Shunga ko'ra, davlatning iqtisodiyotdagi ishtirokini qisqartirish, xususiy mulk huquqlarini himoya qilish va uning ustuvor mavqeyini yanada mustahkamlash, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishni rag'batlantirishga qaratilgan institutsional va tarkibiy islohotlarni davom ettirish:

- xususiy mulk huquq va kafolatlarining ishonchli himoyasini ta'minlash, xususiy tadbirkorlik va kichik biznesni rivojlantirish yo'lidagi barcha to'siq va cheklovlarni bartaraf etish;

- tugatish va unga to'liq erkinlik bering, **"agar xalq boy bo'lsa, davlat boy va kuchli bo'ladi"** tamoyilini amalga oshiring va hokazo. Ushbu chora-tadbirlar soliq va kredit imtiyozlari bilan bir qatorda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish uchun qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish maqsadida institutsional islohotlarni yanada chuqurlashtirishni nazarda tutadi. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasining mulkdorlar sinfini, ya'ni mamlakatimizni modernizatsiya qilish va yangilashni ishonchli qo'llab-quvvatlovchi o'rta sinfni shakllantirishdagi ulkan ahamiyatini hech narsa bilan taqqoslab bo'lmaydi

O'zbekiston Respublikasining "Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida"gi qonuniga muvofiq "Tadbirkorlik faoliyati subyektlari (tadbirkorlik subyektlari) belgilangan tartibda davlat ro'yxatidan o'tgan hamda tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirayotgan yuridik va jismoniy shaxslardir" [2], [7].

Respublikamizda iqtisodiy rivojlanishning hozirgi bosqichida kichik biznesni yanada rivojlantirishni rag'batlantirish bilan bir qatorda xususiy mulk subyektlarining uning tarkibidagi ulushini muttasil oshirib borishga alohida e'tibor qaratilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilning 1-yanvar holatiga faoliyat yuritayotgan kichik korxona va mikrofirmalar soni 523,6 mingtani tashkil etib, o'tgan yilning shu davriga nisbatan 60,8 mingtaga ko'paygan yoki 13,1 % ga oshgan. Kichik tadbirkorlik subyektlarining soni har 1000 aholiga 17,9 birlikni tashkil qildi [9]. 2022-yilning yanvar-dekabrida 90,2 mingta yangi kichik korxona va mikrofirmalar (fermer va dehqon xo'jaliklarisiz) tashkil qilindi, bu 2021-yilning shu davriga nisbatan 8,8 % ga kam demakdir. So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan kichik tadbirkorlik subyektlarini qo'llab quvvatlash hamda ishbilarmonlik muhitini sifat jihatdan yaxshilash bo'yicha qabul qilingan qaror va farmonlari, shuningdek bu sohaga berayotgan katta e'tibor natijasida 2018-2022-yillar davomida jami 424 073 ta kichik korxona va mikrofirma yangidan tashkil etildi. Yangi tashkil etilgan kichik korxona va mikrofirmalar sohalar kesimida tahlil qilinganda, eng ko'p yangi subyektlar savdo sohasida – 156 069 (yoki 36,8 %) ta, xizmatlar sohasida – 99 198 (yoki 23,4 %) ta, sanoat sohasida – 84 830 ta (yoki 20,0 %), qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaligida – 51 752 ta (yoki 12,2 %) va qurilish sohasida – 32 224 (yoki 7,6 %) ta tashkil etilgan.

Kichik biznesning muvaffaqiyatli rivojlanishi ko'p jihatdan xususiy tadbirkorlarning uzoq muddatli va nisbatan qisqa muddatli faoliyati uchun zarur bo'lgan moliyaviy resurslar bilan ta'minlanishiga bog'liq. Hozirgi vaqtda mamlakatimiz kredit bozori institutsional rivojlanish bosqichida, taklif qilinishi mumkin bo'lgan moliyaviy vositalar va xizmatlar turlari bilan cheklanganligi bilan ajralib turadi [10]. Moliyaviy xizmatlar ko'rsatish bilan shug'ullanadigan bank bo'lmagan muassasalarning rivojlanmaganligini hisobga olsak, bu holat oxir-oqibat real iqtisodiyot tarmoqlarini yetarli darajada moliyalashtirishga to'sqinlik

qiladi. Respublikamizda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni moliyalashtirishning hozirgi bosqichida mavjud bo'lgan quyidagi muammolarni sanab o'tish mumkin:

- kichik tadbirkorlik subyektlarini kreditlash mexanizmlarining samarasi yetarli emas;
- kichik tadbirkorlik subyektlarining tavakkalchiliklarini sug'urta qilishning yetarlicha rivojlanmagan mexanizmlari;
- o'z-o'zini moliyalashtirish mexanizmlarining sust rivojlanishi (buni kredit uyushmalari ishlamayotganligi, jamoaviy investitsiya fondlari va boshqa shunga o'xshash tashkilotlar rivojlanmaganligi bilan ham ko'rish mumkin);
- kichik biznes subyektlari uchun kredit resurslaridan foydalanish shartlarining noqulayligi;
- kreditlash jarayonida kredit xavfini kamaytirish mexanizmlarining cheklanganligi;
- garovga qo'yilishi mumkin bo'lgan mol-mulk etishmasligi sababli aksariyat kichik korxonalarda investitsiya, shu jumladan bank kredit resurslaridan foydalanish imkoniyati yo'qligi va boshqalar.

Bank tizimi tomonidan moliya bozorlarida, xususan, kredit xizmatlarini ko'rsatish bozorida ko'rsatiladigan xizmatlarning yetarli darajada rivojlanmaganligining asosiy sabablari mutaxassislar yuqori darajadagi xavfning mavjudligini, shuningdek qarz oluvchilarning garovga qo'yish imkoniyati yo'qligini ta'kidlaydilar. Bu tabiiydir, chunki ishlab chiqarishda tezda amalga oshirilishi mumkin bo'lgan asosiy vositalarni shakllantirish uchun kamida 5-10 yil ishlash talab etiladi. Yuqorida aytib o'tilgan fikrlarni hisobga olgan holda, biz kichik biznes subyektlarining iqtisodiy rivojlanishini rag'batlantirish uchun to'g'ridan-to'g'ri emas, balki bilvosita rag'batlantirish usullarini ishlab chiqishni taklif qilmoqchimiz. Bilvosita rag'batlantirish usullari haqida gap ketganda, davlat kichik biznes subyektlari tomonidan tijorat banklaridan investitsiya kreditlarini olishda kafil bo'lib xizmat qilishi mumkin. Agar davlat organlari bank va kredit tizimlari bilan hamkorlikda chora-tadbirlarni ishlab chiqsalar, natijada kichik biznes subyektlarini moliyaviy resurslar bilan

ta'minlash muammosini hal qilish mumkin bo'ladi [11]. Bir so'z bilan aytganda, tijorat banklari va kichik biznes subyektlarining kredit munosabatlari sohasida davlat kafolatlari instituti tashkil etilishi kerak. Kafolat instituti tashkil etilgan taqdirda, mas'ul davlat organlari milliy banklar va kredit tashkilotlarini kichik korxonalarga kredit berishga undashlari mumkin. Bu yerda davlat kafillikni o'z zimmasiga olib, qarz majburiyatlari doirasida kichik biznes subyektlarining iqtisodiy faoliyati uchun zarur investitsiya mablag'larini jalb qilish uchun sharoit yaratadi.

Xalqaro tashkilotlar ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, kichik korxonalarni rivojlantirish natijasida olingan daromad ko'pincha oilaning turmush darajasini yaxshilaydigan faoliyatga sarflanadi. Dunyo bo'ylab o'tkazilgan so'rovlar mikromoliyalashtirishning ijobiy ta'sirini tasdiqladi [12]. Masalan, dunyoning yigirma to'rttdan ortiq mamlakatlarida o'tkazilgan mikromoliyalashtirishning ta'sirini baholash bo'yicha tadqiqotlar oilalarning turmush darajasida sezilarli yaxshilanishlarni aniqladi. Shunga qaramay, odamlarning turmush darajasini yaxshilash va mikrokredit kabi aniq xizmatlar o'rtasidagi bevosita bog'liqlikni baholash juda qiyin. Barcha tadqiqotlar mikromoliyalashtirish va odamlarning turmush darajasini yaxshilash o'rtasidagi aniq va mustahkam aloqani tasdiqlamadi. Qoida tariqasida, mikromoliya xizmatlaridan foydalanishning bevosita oqibatlari odamlar uchun mavjud bo'lgan tanlovni kengaytirish hamda moddiy va inson kapitalini yaratish hisoblanadi. Hozirgi vaqtda mikromoliyalashtirishning asosiy vazifalari qashshoqlikni kamaytirish, jamiyatning yengil kam himoyalangan a'zolari (ayollar, kambag'allar va boshqalar uchun imkoniyatlar yaratishdir) bozor faoliyatida ishtirok yetish, yangi ish o'rinlari va biznes yo'nalishlarini yaratish, mehnatga layoqatli fuqarolarni iqtisodiyotning ayrim tarmoqlariga jalb qilishni rag'batlantirish [13], [14]. Mikromoliyalashtirish, shuningdek, kichik korxonalar uchun tovarlar va xizmatlar ishlab chiqarish va taqsimlashni yanada rag'batlantirish, shuningdek, tadbirkorlarga foyda olish va kapital to'plashda tajriba orttirishda yordam berish uchun

yuqori dinamik va samarali kreditlash tizimlarini yaratadi. Mikromoliya tashkilotlari tadbirkorlarga tijorat banklari xizmatlarini to'ldiradigan xizmatlarni taqdim yetadi va shu bilan butun moliya tizimini mustahkamlaydi. Tijorat banklari tomonidan qo'yilgan shartlar ko'pincha tadbirkorlar uchun chidab bo'lmay bo'lib chiqadi (ayniqsa, kredit olishda). Mikromoliya tashkilotlari tijorat banklari uchun jozibador bo'lmagan ba'zi bir foyda va past darajadagi tavakkalchilik bilan kichik moliyaviy operatsiyalarni amalga oshiradilar. Mikromoliyalashtirish-bu hech qanday boshlang'ich kapital va kredit tarixisiz biznesni boshlashga imkon beradigan, shuningdek kamida uchta vazifani hal qilishga hissa qo'shadigan klassik bank kreditining moslashuvchan shakli. Mikromoliyalashtirish aholini o'z biznesini ochishga undaydi, bu nafaqat byudjetning ijtimoiy majburiyatlarini kamaytiradi, balki xususiy biznes va moliya bozori subyektlaridan soliq tushumlarini ham oshiradi [15]. Yana bir tizimli ta'sir-bu kichik biznes sohasidagi soya va sudxo'rlik kapitali darajasini pasaytirish, tadbirkorlik subyektlarida shaffoflikni oshirish va kredit tarixini shakllantirishga ko'maklashish, bu esa biznes hajmi oshgani sayin fond bozorida moliyalashtirishni va banklardan uzoq muddatli kreditlarni jalb qilishni osonlashtiradi. Mikromoliyalashtirish vazifalari Mikromoliyalashtirish institutlari va dasturlarini rivojlantirish o'rta sinfni shakllantirish, boshlang'ich tadbirkorlarning rivojlanishi uchun sharoit yaratish va mavjud mikro-korxonalarining yanada o'sishi uchun muhimdir. Mikro kreditning mohiyati bajarilgan funksiyalar orqali ifodalanadi. Qayta taqsimlash, takror ishlab chiqarish, rag'batlantirish kabi kreditning asosiy funksiyalari bilan bir qatorda mikro kreditlar ham ijtimoiy va iqtisodiy funksiyalarga ega. Jahon banki 500 milliondan ortiq odam mikromoliyalashtirish bilan bog'liq operatsiyalardan bevosita yoki bilvosita foyda ko'rganligini taxmin qilmoqda.

Kambag'allarga yordam bo'yicha maslahat guruhi (CGAP) 2021-yilga kelib 120 milliondan ortiq odam mikromoliyalashtirish bilan bog'liq operatsiyalardan bevosita foyda ko'rganligini taxmin qilmoqda [16]. Bundan tashqari, IFC 30 ta rivojlanayotgan

mamlakatlarda kredit hisoboti byurolarini tashkil etish yoki takomillashtirishga yordam berdi [17]. Shuningdek, u rivojlanayotgan mamlakatlarda moliyaviy faoliyatni tartibga soluvchi tegishli qonunlarni qo'shishni yoqlaydi [18].

Mikromoliyalashtirishning afzalliklari odamlarni kapital manbai bilan ta'minlashning bevosita ta'siridan tashqariga chiqadi. Muvaffaqiyatli biznes yaratish tadbirkorlar, o'z navbatida, ish o'rinlari yaratish, jamiyatda savdo va umumiy iqtisodiy farovonlikni yaxshilash shuningdek takomillashtirish yo'nalishlarini shakillantiradi.

Xulosa qilib aytganda, bizning tadqiqotimiz turli strategik istiqbolli kichik va o'rta korxonalarda tashkiliy ijodkorlik va moliyaviy natijalarga ta'siri haqida tushunch beradi. Bu esa samaradorlik varaqobatbardoshlikni oshirish uchun tashqi ko'rinishni qabul qilish va tashkilotlarda ijodiy madaniyatni rivojlantirish muhimligini ta'kidlaydi. Strategiya va moliyaviy natijalar o'rtasidagi munosabatlarda vositachi sifatida tashkiliy ijodkorlikni ko'rib chiqish muhimligini ta'kidlaydi. Kelajakdagi tadqiqotlar boshqa strategik istiqbollarning kichik korxonalarining rivojlanishi va o'rta biznesdagi ijodkorlik va samaradorlikka ta'sirini o'rganishi va strategiya va samaradorlik o'rtasidagi munosabatlardagi boshqa vositachilarning rolini o'rganishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Axmedov D.Q., Ishmuxammedov A.E., Jumaev Q.X., Jumaev Z.A
2. Makroiqtisodiyot. Darslik.- T.: TDIU, 2004, 240 b.
3. Агапова Т.А., Серегина С.Ф. Макроэкономика: Учебник. М.: Дело и Сервис, 2001.
4. Вечканов Г.С., Вечканова Г.Р. Макроэкономика: Торговая политика. Инфляция и безработица. Социальная политика. СПб.: ЗАО «Питер», 2005.
5. Гайгер А., Линвуд Т. Макроэкономическая теория и переходная экономика. Пер. с англ. М.: ИНФРА-М, 1996.
6. Галперин В.М., Гребенников П.И., Леусский А.И., Тарасевич Л.С.

7. Макроэкономика: Учебник. СПб.:СПбГУЭФ,1997.
8. Дорнбуш Р.,Фишер С. Макроэкономика. М.:МГУ,1997.
9. Yo‘ldoshev Z., Qosimov M.S. Makroiqtisodiyot asoslari. T.: «O‘qituvchi», 1994
10. Менкю Н.Г. Макроэкономика. М.:МГУ,1997.
11. Селищев А.С. Макроэкономика: Открытая экономика. Причины экономического роста. Динамика рынков. СПб.: ЗАО «Питер», 2005.
12. Xodjaev R., Maxmudov B., Xadjaev X., Ergashev E, Egamberdiev R. Mikro va makroiqtisodiyot.O‘quv qo‘llanma-T.:”ILM ZIYO” 2012, 324 b.
13. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimovning “2012 yil Vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko‘taradigan yil bo‘ladi” nomli ma‘ruzalarini o‘rganish bo‘yicha O‘quv-uslubiy majmua. – Toshkent: Iqtisodiyot. – 2012, 282 b.
14. .Abulkasimov X. Makroiqtisodiy tartibga solish va O‘zbekistonning barqaror rivojlanishi. Monografiya. – T. “Akademiya”, 2011, 92 b.
15. Ismailov T.J, Tagaev X, Kholmatov P.K, Yusupov K.Y, Alkarov K.Kh, Orishev Zh.B Karimov O.O. (2020). Cognitive-Psychological Diagram Of Processes Of Scientific And Technical Creativity Of Students. International Journal of Advanced Science and Technology, 29(08), 3669-3677.
16. Orishev, Jamshid (2021) "PROJECT FOR TRAINING PROFESSIONAL SKILLS FOR FUTURE TEACHERS OF TECHNOLOGICAL EDUCATION," Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal: Vol. 2021 : Iss. 2 , Article 16.
17. Orishev, J. (2020). ГЛОБАЛЛАШУВ ДАВРИДА ПЕДАГОГЛИК МАСЪУЛИЯТИ . Научно-просветительский журнал "Наставник", 1(1).
18. Holmatov, P., & Оришев, Ж. (2020). ДАРСДАН ТАШҚАРИ МАШҒУЛОТЛАРДА ЎҚУВЧИЛАР КАСБИЙ ТАРБИЯСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШНИНГ МАҚСАД ВА ВАЗИФАЛАРИ. Физикотехнологического образование, 1(1)
19. Оришев, Ж. Б. (2019). ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИДА ИННОВАЦИОН

ТАЪЛИМ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ИМКОНИЯТЛАРИ.

Интернаука, (43-2), 70-72

20. Убайдуллаев, С., Оришев, Ж. Б., & Ортикова, О. Ш. (2019). УЗЛУКСИЗ ТАЪЛИМДА" ДАРСЛАРДА ЭКОЛОГИК ТАНАФФУС" ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯСИГА АСОСЛАНГАН ЭЛЕКТРОН ҚЎЛЛАНМАЛАРНИ ЖОРИЙ ЭТИШ. Интернаука, (20-3), 62-63.

21. Тагаев, Х., Убайдуллаев, С., Алкаров, К. Х., & Оришев, Ж. Б. (2016). ПОВЫШЕНИЕ ПАТЕНТНЫХ ЗНАНИЙ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ. In Современные тенденции развития аграрного комплекса (pp. 1776-1780)